

MARILE ETAPE ALE DEZVOLTĂRII ARHEOLOGIEI ÎN ROMÂNIA

DE

MIRCEA BABEȘ

Într-un an în care țara noastră găzduiește cel de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științelor și în care se împlinește un sfert de veac de când cea mai veche instituție de cercetare arheologică românească. Muzeul național de anticități, înființat prin decret de către domnitorul Al. I. Cuza în noiembrie 1864, a căpătat numele și statutul de Institut de Arheologie (1956), se cuvine să aruncăm o privire înapoi, încercînd să distingem ceea ce este esențial în istoria arheologiei la noi, să delimităm principalele ei etape și să punem în evidență rolul acelor personalități, care prin acțiunea și opera lor au contribuit în cel mai înalt grad la dezvoltarea acestei științe.

În general, în devenirea sa ca știință, arheologia a cunoscut o evoluție continuă, desigur nu lipsită de sinuozități, pentru că pornind de la stadiul winkelmannian, de istorie a artei antice, să ajungă la statutul actual de disciplină istorică autonomă, preocupată de dobîndirea, sistematizarea și interpretarea vestigiilor materiale, aflate în pămînt sau la suprafața acestuia, în folosul unei reconstituiri independente (pentru perioada preistorică — înțeleasă ca perioadă lipsită de istorie scrisă și nu în sensul deformat de perioadă lipsită de viață istorică) sau prin coroborare cu datele literare (pentru perioadele mai noi) a fenomenelor culturale, economico-sociale și politice în etapele timpurii ale istoriei omenirii. Această constatare preliminară este valabilă, așa cum vom vedea, și pentru mersul cercetării arheologice din România.

În adevăr, pornind de la primele manifestări de interes pentru anticitățile romane, pe care le întîlnim în scrierile cărturarilor români din secolele XVII—XVIII (Miron și Nicolae Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul și Dimitrie Cantemir), arheologia românească a parcurs un drum lung, mereu ascendent, pentru a ajunge ceea ce ea este astăzi: o disciplină științifică cu domeniu și metode proprii de investigație, cu rezultate definitiv cîștigate pentru cercetarea istoriei poporului român. După aceste începuturi îndepărtate, în prima jumătate a secolului trecut, anticitățile clasice au ajuns să constituie obiectul predilect al preocupării colecționarilor și arheologilor amatori. Ulterior, începînd de pe la 1870, în orizontul arheologiei românești au intrat vestigiile preromane, mai întii cele pre- și protoistorice, apoi și cele coloniale grecești, a căror cercetare avea să atingă un nivel cu adevărat științific după o jumătate de secol prin Vasile Pârvan, Ioan Andrieșescu și elevii lor.

În sfîrșit, încă din perioada interbelică cercetătorii români au abordat mai stăruitor anticitățile „epocii migrațiilor” și monumentele medievale, dar despre o arheologie a perioadei formării poporului român, ca și despre o arheologie medievală românească se poate vorbi doar în ulti-

mele trei decenii. Ceea ce caracterizează deci, înainte de toate, evoluția arheologiei românești este lărgirea continuă a domeniului ei de investigare. În același timp ea a fost marcată de un permanent progres al concepției generale și al metodelor de lucru în teren sau în cabinet.



Primele preocupări mai consistente, sistematice chiar, pentru antichități (în speță pentru cele romane) se manifestă în al doilea sfert al secolului al XIX-lea, în condițiile deschiderii economice, politice și culturale a țărilor române spre Europa, ale avântului conștiinței și culturii naționale. Așa-numiții „anticari” — înainte de toate colecționari pasionați — au meritul de a fi întreprins primele căutări în teren, de a fi inițiat primele organizări științifice și muzeale, precum și primele legiferări protejind monumentele și obiectele antice. În Moldova se remarcă activitatea lui Gh. Seulescul, profesor la Academia Mihăileană din Iași, care în 1836 a cercetat ruinele romane de la Gherghina (azi Barboși, lângă Galați) și care a publicat o broșură cu acest subiect. În aceeași perioadă, la București „viața arheologică” era dominată de doi mari „anticari”: banul Mihalache Ghica (1792—1850) și Nicolae Mavros (1786—1868), care, folosindu-se de funcțiile lor oficiale, au strâns importante colecții de antichități romane. Despre unele din săpăturile lui M. Ghica (Reșca, Celei, Slăveni, Turnu Severin — toate în Oltenia) raportează colaboratorul său Vladimir de Blaremburg într-o serie de articole, publicate în 1836—1837, în *Muzeul Național, gazetă literară și industrială*. Numele gazetei se leagă de existența unui modest „Muzeu Național” întemeiat în 1834 pe lângă Colegiul Sf. Sava, din inițiativa lui Mihalache Ghica. Ghica i-a donat o „însemnătoare colecție” și a făcut ca tezaurul de la Pietroasa, salvat în 1838 prin stăruința sa, să ajungă mai tirziu în acest muzeu. Nu mai puțin importantă este activitatea lui Nicolae Mavros; el rămîne în istoria arheologiei românești și a culturii naționale prin donarea întregii sale colecții (1862), care avea să stea la baza Muzeului național de antichități, înființat prin decretul domnitorului Al. I. Cuza din 25 noiembrie 1864.

Etapei „anticarilor” îi urmează în arheologia românească, încă înainte ca aceasta să fi căpătat statutul unei adevărate științe, etapa romantică, a generației pașoptiste. Pe plan teoretic ea este reprezentată de N. Bălcescu și M. Kogălniceanu, care au înțeles însemnătatea documentelor arheologice și epigrafice pentru scrierea istoriei naționale, pentru dovedirea vechimii și a dreptului inalienabil al românilor la unitate și neatîrnare. La îndemnul lui Kogălniceanu, August Treboniu Laurian a publicat în *Magazin istoric pentru Dacia* (II, 1846) inscripții romane culese de el în cursul unei călătorii de studii, devenind astfel primul epigrafist român care să merite acest titlu.

Cel mai de seamă reprezentant al generației pașoptiste în domeniul arheologiei rămîne însă Cezar Bolliac (1813—1881), activ căutător și colecționar de antichități și totodată un neobosit popularizator al cunoștințelor arheologice și numismatice la noi. Tributar sub anumite aspecte concepției depășite a „anticarilor”, fapt ce i-a atras o violentă critică din partea lui Odobescu, Bolliac are meritul de a fi identificat și de a fi executat — primul — adevărate campanii de săpături în stațiuni pre- și protoistorice care și-au cîștigat pentru totdeauna notorietatea în arheologia românească

și chiar în cea europeană. Dacă în primele sale călătorii arheologice (1845 și 1858) el urmărise aproape exclusiv ruinele romane, începînd din 1869, anul cînd i-a urmat lui Mavros la conducerea Comitetului arheologic ce dirija activitatea Muzeului național de antichități, Bolliac și-a concentrat atenția asupra așezărilor geto-dace de la Tinosu, Piscu Crăsani și Zimnicea și a așezării neolitice de la Vădastra. Deși articolele sale din *Trompeta Carpaților* sînt adesea confuze sau chiar fanteziste, marcate de structura de poet și jurnalist a autorului, Bolliac ocupă un loc important în istoria cercetării prin aceea că el a realizat importanța arheologiei preistorice, capabilă să fundamenteze „cunoștința că pe aceste locuri exista istorie pe cînd nu era istoria”.

O orientare similară, întemeiată însă pe o erudiție și o metodă superioară, a avut — în aceiași ani — Alexandru Odobescu (1834—1895), reprezentantul unei noi generații, al unei etape noi din istoria arheologiei românești. Preocuparea sa de a introduce sistem în domeniul antichităților preistorice din România, de a prelungi în preistorie trecutul național, se vedește în comunicarea sa la al IV-lea Congres internațional de antropologie și arheologie preistorică de la Copenhaga (1869), în studiul dedicat armelor și uneltelor de piatră și os preistorice (1872) și, mai ales, în textul conferinței „Artele în România în periodul preistoric” (publicat în 1874), în care Odobescu a rezervat un loc aparte ceramicii și monedelor dacilor.

Odobescu nu a perseverat însă pe tărîmul arheologiei preistorice, fiind irezistibil atras de excepționalul tezaur de la Pietroasa, căruia i-a dedicat trei decenii de stăruitoare investigații. Opera monumentală care a încununat aceste investigații: *Le trésor de Pétrossa, Historique — Description. Étude sur l'orfèvrerie antique*, Paris 1889—1900 (republicată împreună cu alte studii ale lui Odobescu despre tezaur în *Opere*, vol. IV, București, 1976) strălucește prin incomparabila erudiție istorico-arheologică etalată de autor. Această are, între altele, meritul de a fi adus — la noi pentru întîia oară — alături de puținele izvoare literare, contribuția documentelor arheologice la reconstituirea unei pagini din istoria, pe atunci atît de puțin cunoscută, a așa-numitului „mileniu întunecat” ce a urmat retragerii romane din Dacia.

Odobescu a fost un arheolog „de cabinet”, dar a înțeles importanța cercetărilor de teren, săpînd el însuși la Pietroasa (1866) și stringînd, pe baza faimosului „cestionariu arheologic” difuzat de el în 1871, informații privind monumentele și descoperirile arheologice cunoscute pe atunci. Rezultatele acestei anchete pentru județele Dorohoi și Romanai au fost chiar prelucrate și publicate de marele erudit în 1871 și 1877. Alexandru Odobescu a fost un deschizător de drumuri și în domeniul învățămîntului arheologic la noi. În 1874 el a inaugurat studiarea acestei științe la Universitatea din București, ținînd „cursuri libere și gratuite”, iar în 1877 a devenit titularul primei catedre de arheologie din țara noastră, la aceeași universitate. Prelegerile sale au tratat despre istoria arheologiei, despre arheologia populațiilor Europei protoistorice (celți, germani, geto-daci, sciți) și despre antichitățile greco-romane. Cursul de „Istoria arheologiei”, tipărit la 1877, a rămas o lucrare clasică, reflectînd nu numai erudiția, ci și concepția formată a autorului în acest domeniu. I se poate reproșa lui Odobescu, din punct de vedere tocmai al concepției, înțelegerea prea largă a arheologiei, ca „istorie a culturii popoarelor”, avînd a se ocupa în

egală măsură de „antichitățile etice” (credițe, obiceiuri, instituții etc.) și de cele „estetice” (obiecte, monumente, mai ales cele de artă) și, de aici, insuficienta încredere în valoarea documentului arheologic propriu-zis pentru o reconstituire istorică, independentă de orice text scris. Oricum, opera științifică și activitatea practică a lui Odobescu au contribuit, sub toate aspectele, la stabilirea statutului științific al arheologiei în România și, în același timp, la afirmarea arheologiei românești pe plan internațional.

Apartinând unei generații mai noi, Grigore Tocilescu (1850—1909) a evoluat o vreme sub influența lui Odobescu, pentru ca apoi, după 1880, să meargă pe un făgaș nou, propriu, definind o „epocă Tocilescu” în arheologia românească. Reprezentativă pentru prima etapă este masiva și erudita lucrare *Dacia înainte de romani* (1880), distinsă de Societatea Academică Română cu un premiu instituit de Odobescu, pentru cea mai bună lucrare asupra „popoarelor ce au locuit țările române de-a stînga Dunării mai înainte de conculsta acestor țări de către împăratul Traian”. Lucrarea lui Tocilescu, tratind geografia și etnografia Daciei, este întemeiată în principal pe izvoarele scrise greco-romane, în timp ce datele arheologice, la acea dată puțin numeroase, greu de clasificat și inseriat cronologic, sînt discutate într-un singur capitol.

Părăsind aceste preocupări de tinerete, Tocilescu s-a dedicat neostent, timp de aproape trei decenii, arheologiei și epigrafiei romane. Pentru aceasta el dispunea de pregătirea specială dobîndită în timpul studiilor la Viena și Praga, iar numirea ca director al Muzeului național de antichități și profesor la Universitate (1881) îi oferea mijloacele și autoritatea de a purcede la explorarea sistematică a numeroaselor monumente romane, abia cunoscute, din Dobrogea recent eliberată sau a celor, mai curind scormonite decît cercetate de către „anticari”, din Oltenia. Prin Tocilescu, Muzeul național de antichități devenea un factor activ în viața științifică a țării, un prim nucleu al arheologiei militante de la noi, dezvoltînd o febrilă și rodnică activitate de teren. Astfel, între 1882 și 1890 a fost cercetat monumentul triumfal de la Adamclisi (publicat de Tocilescu, Niemann și Benndorf în 1895 la Viena), iar începînd din 1891 s-au întreprins săpături în cetatea învecinată Tropaeum Traiani. Pe ansamblul Dobrogei, Tocilescu a identificat prin cercetări de teren circa 60 stațiuni romane și a recoltat peste 600 inscripții. Într-o măsură mai mică, dar totuși importantă, Tocilescu s-a ocupat și de stațiunile romane din Oltenia, în special de fortificațiile de pe *limes alutanus*, precum și de cele de pe *limes transalutanus*. Ca epigrafist, Tocilescu și-a cîștigat mari merite publicînd numeroase inscripții sau punîndu-le la dispoziția editorilor celui de-al III-lea volum din *Corpus inscriptionum latinarum*.

Dintre contemporanii lui Tocilescu, o mențiune specială se cuvine lui Teohari Antonescu (1866—1910), primul profesor la catedra de „arheologie și antichități”, înființată la Universitatea din Iași în 1895. Ca și profesorul său Odobescu, Antonescu a rămas un arheolog de cabinet, dedicînd lucrări monografice trofeului de la Adamclisi (1905) și columnei trziane (1910). Lipsa sa de preocupare pentru preistoria Moldovei a fost într-o anumită măsură compensată de activitatea merituosă a lui Nicolae Beldiceanu (1845—1896) și Gr. C. Buțureanu (1855—1907), ambii profesori secundari, colecționari și cercetători pasionați ai antichităților neolitice din această parte a țării. Între 1885—1895 ei au săpat în mai multe

rinduri la Cucuteni și în alte câteva așezări neolitice. Despre descoperirile de la Cucuteni, Beldiceanu a publicat o broșură (1885), iar Butureanu a prezentat o informare la al X-lea Congres de antropologie și arheologie preistorică de la Paris (1889), deschizând drumul Cucutenilor spre celebritatea mondială. Din păcate aceste preocupări — lipsite de sprijin oficial — au rămas izolate și așa se explică faptul că monografia stațiunii de la Cucuteni a fost scrisă nu de un român, ci de savantul german Hubert Schmidt, care a săpat acolo în 1909—1910, cu aprobarea statului român.

O privire de ansamblu a evoluției arheologiei în țara noastră nu poate lăsa deoparte acele regiuni care pînă în 1918 au rămas în afara statului național, și în primul rînd Transilvania, unde, în condițiile îndelungatei stăpîniri străine, viața culturală și științifică a fost dominată de reprezentanții și instituțiile naționalităților privilegiate, maghiară și germană. Aici preocupările cele mai vechi pentru antichitate datează din secolele XV—XVI; ulterior, aceste preocupări au căpătat treptat un caracter sistematic, s-au diferențiat și specializat, materializîndu-se în secolul trecut și la începutul secolului nostru în constituirea unor bogate colecții muzeale (Muzeul Brukenthal din Sibiu — 1817, Muzeul ardelean din Cluj — 1859, Muzeul național secuiesc din Sf. Gheorghe — 1879) sau particulare (Zsófia Torma) și într-un număr important de publicații științifice apărute în prestigioase reviste locale ca *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* (Sibiu și Brașov, 1843—1944), *Erdélyi Múzeum* (Cluj, 1874—1947), *Dolgozatok* (Cluj, 1910—1919) sau sub formă de lucrări independente (studii, monografii, repertorii etc.). Pentru activitatea bogată de cercetare a antichităților transilvane și pentru valoarea publicațiilor lăsate merită, în chip special, a fi menționați: M. J. Ackner (1782—1862), epigrafist, numismat și arheolog, unul din primii cercetători ai ruinelor dacice de la Grădiștea Muncelului, E. A. Bielz (1827—1898), numismat preocupat, între altele, de monedele dacice, Fr. Müller (1828—1915), autorul unui studiu despre antichitățile epocii bronzului și al unui raport despre propriile săpături făcute la Cașolt, Carl Gooss (1844—1881), valoros cercetător al Daciei Traiane și autor al unei cronici a descoperirilor arheologice din Transilvania, C. Torma (1829—1897), cunoscut epigrafist, B. Milleker, cercetător temeinic al preistoriei Banatului, G. Téglás și C. Finály, ultimii investigatori ai monumentelor dacice din Munții Orăștiei, înainte de unirea Transilvaniei cu România. La începutul secolului nostru arheologia transilvană a atins în domeniul pre- și protoistoriei nivelul internațional, fiind reprezentată prin Fr. László (săpături la Ariușd), I. Kovács (săpături și publicații privind necropolele de la Decea Mureșului, Tîrgu Mureș, Apahida, Sintana de Mureș și Bandu de Cîmpie) și M. Roska (contribuții în special privind paleoliticul, epoca bronzului și a fierului). Lui Roska, care a lucrat în Transilvania și după 1918, i se datorează și un cuprinzător repertoriu arheologic (*Thesaurus antiquitatum transilvanicarum. I. Praehistorica*, Cluj, 1942), rămas pînă astăzi un prețios instrument de lucru pentru specialiștii în preistorie.

Oprimarea națională, pe de o parte, efectele negative ale teoriei latiniste, care ducea inevitabil la desconsiderarea a tot ce era preroman sau neroman în trecutul pămîntului românesc, pe de altă parte, sînt factorii care au făcut ca aportul românilor transilvăneni la cercetarea arheologică regională să fie modest și în general limitat la domeniul antichităților ro-

mane. Nu întâmplător Damaschin Bojinca, Timotei Cipariu și St. Moldovan și-au mărginit câmpul preocupărilor în special la inscripțiile și monedele romane. O lărgire a acestui câmp se observă, la începutul secolului nostru, la arheologul amator I. Marțian, autorul unui util „Repertoriu arheologic pentru Ardeal” (Viena 1909, Bistrița 1920). În Bucovina, aflată și ea până în 1918 sub stăpânire străină, lipsa monumentelor romane a făcut ca preocupările locale pentru arheologie să se dezvolte mai târziu decât în Transilvania, către sfârșitul secolului al XIX-lea, fiind ilustrate de numele lui Dionisie Olinescu, conducătorul „Societății române de arheologie” întemeiată în 1886.

★

În primul sfert al secolului nostru arheologia românească a depășit epoca „începătorilor”, a personalităților izolate care i-au croit drumul afirmării, ajungând acum pentru întâia oară să constituie o adevărată mișcare științifică, o școală națională de arheologie. Această mișcare nu s-a născut însă spontan; ea a avut în Vasile Pârvan (1882—1927) un inițiator și un conducător, o personalitate excepțională, capabilă să mobilizeze energiile, să dea cercetării direcții noi, ferme și mai ales să facă școală, să formeze o nouă generație de arheologi.

În activitatea lui Pârvan se pot distinge două etape principale, separate între ele de anii dramatici ai participării României la primul război mondial. În prima etapă, formația sa de istoric al antichității și epigrafist, calitatea sa de profesor în aceste materii la Universitatea din București (suplinitor 1909, titular 1913) și, în sfârșit, tradiția cercetărilor dobrogene în Muzeul național de antichități, a cărui conducere a preluat-o în 1910 — toți acești factori au făcut ca Pârvan să se dedice cercetării Dobrogei greco-romane. El a întreprins săpături de amploare în castrul de la Ulmetum (1911—1914) și a inițiat cercetarea arheologică a Histriei (1914), coordonând în același timp săpăturile colaboratorilor săi D. M. Teodorescu, G. G. Mateescu, H. Metaxa, P. Nicorescu și Sc. Lambrino, de la Tomis și Callatis (1915—1916). Remarcabil este faptul că, încă de pe atunci, Pârvan a înțeles importanța arheologiei pentru studiul epocii preromane. El l-a însărcinat pe Ioan Andrieșescu, cel dintâi specialist român în materie, cu organizarea Secțiunii preistorice în cadrul Muzeului național de antichități (1915) și dirijarea primelor săpături sistematice de preistorie la Sălcuța, în Oltenia (1916).

Întreruptă din cauza războiului și a lipsei de mijloace din anii ce au urmat, activitatea arheologică a lui Pârvan își reia firul în 1921, la Histria. Preocupat de planul unei cercetări de ansamblu a Dobrogei greco-romane, Pârvan încredințează acum colaboratorilor și elevilor săi săpături importante: Gr. Florescu la Capidava, T. Sauciu-Săveanu la Callatis, P. Nicorescu la Argamum, G. G. Mateescu la Ibida. Pe alții el îi dirijează, pentru întâia oară, spre investigarea monumentelor pre- și protoistorice de pe întinsul întregii țări. Deplasarea tot mai accentuată a interesului lui Vasile Pârvan din domeniul arheologiei greco-romane în acela al arheologiei protoistorice și chiar al celei preistorice este un fapt esențial în noua etapă a activității marelui savant și se explică prin înțelegerea rolului geto-dacilor ca substrat autohton pe care s-a grefat romanitatea. Rezultatul acestei noi și intense preocupări este monumentală sa lucrare *Getica. O protoistorie*

a *Daciei* (București, 1926), în care Pârvan reconstituie evoluția cultural-istorică a lumii geto-dace de la sfârșitul epocii bronzului pînă la cucerirea romană, analizînd și interpretînd cu metodă și spirit critic o însemnată masă de documente arheologice, menite să compenseze lacunele sau chiar lipsa totală a izvoarelor scrise pentru perioadele mai vechi.

În *Getica*, Pârvan ajunge să definească „un stil artistic-industrial propriu” al geto-dacilor și să dea astfel prima descriere arheologică a culturii lor. Pentru aceasta el a folosit pe larg rezultatele săpăturilor de la Piscu Crăsani, publicate de Andrieșescu în 1924, precum și primele informații privind săpăturile efectuate la Zimnicea de același Andrieșescu, la Tinosu de Radu și Ecaterina Vulpe, la Poiana de Gh. Ștefan și apoi de soții Vulpe și în Munții Orăștiei, la Costești și Grădiștea Muncelului, de către D. M. Teodorescu, devenit profesor la Universitatea din Cluj. În aceeași perioadă (1924—1927) și tot din inițiativa lui Pârvan, colaboratorii și elevii său au întreprins cercetarea unui mare număr de monumente aparținînd epocilor mai vechi : așezările neolitice de la Sultana (I. Andrieșescu), Gumelnița (Vl. Dumitrescu), Boian și Vădastra (V. Christescu), stațiunile din epoca bronzului de la Sărata Monteoru (I. Andrieșescu, I. Nestor) și Glina (I. Nestor), precum și așezarea cu depuneri din epoci diferite de la Lechința de Mureș (D. Popescu).

Lui Pârvan arheologia românească îi datorează și alte realizări de seamă, care au asigurat progresul ei de mai tîrziu, cum ar fi înființarea și dirijarea Școlii române din Roma, unde numeroși arheologi și istorici români și-au desăvîrșit pregătirea, și editarea revistelor *Ephemeris Dacoromana* și *Dacia*, aceasta din urmă constituind pînă astăzi principala revistă de arheologie din România. Multe din proiectele științifice ale lui Pârvan au rămas nerealizate, datorită dispariției sale premature, în 1927, la numai 45 ani. Cel mai important dintre ele, proiectul constituirii unui *Institut arheologic al României*, supus guvernului chiar în ultimul an de viață, avea să aștepte încă aproape trei decenii, pentru a fi înfăptuit în 1956.

Arheologia românească a continuat să se dezvolte pe direcțiile de investigație trasate de Pârvan și după moartea magistrului. Pe linia, deja de veche tradiție, a arheologiei greco-romane au continuat marile săpături de la Histria, Capidava, Callatis, Ulpia Traiana Sarmizegetusa și au fost inaugurate altele la Celei-Sucidava (D. Tudor), Barboși și Garvăn-Dinogetia (Gh. Ștefan), precum și într-o serie de castre romane, precum Drobeta și Răcari (Gr. Florescu), Băneasa (Gh. Cantacuzino), Micia (C. Daicoviciu), Bologa și Rișnov (M. Macrea) etc.

Cele mai mari progrese s-au făcut însă în domeniul pre- și protoistoriei, domeniu pus la noi pe baze științifice, încă din vremea lui Pârvan, de Ioan Andrieșescu (1888—1944). Autorul primei monografii dedicate neoliticului românesc (*Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912), devenise în 1915 asistent-șef, în 1919 subdirector al Muzeului național de antichități, iar în 1920 își începuse cariera didactică universitară ca docent de arheologie preistorică pe lângă catedra lui Pârvan. În 1927 Andrieșescu obținea înființarea primei Catedre de arheologie preistorică și a unui Seminar de specialitate la Universitatea din București și îi urma lui Pârvan la conducerea muzeului, revenindu-i misiunea de a îndruma mai departe tinăra școală arheologică românească. Din activitatea sa de teren în această nouă etapă sînt de menționat săpăturile de la Monteoru (1926—1927),

Fedeleşeni (1928), Oinac (1929—1930) și Agighiol (1931), care, deși au rămas multă vreme nepublicate, au contribuit esențial la îmbogățirea documentării privind trecutul pământului românesc începînd din neolitic și pînă în vremea de după retragerea aureliană. Dacă teoria sa privind caracterul tragic al populației neolitice de la noi este de pus la îndoială, în schimb Andrieșescu are meritul de a fi arătat că așa-zisul „bronz ungar” este de fapt o civilizație carpato-dunăreană a bronzului tracic și, pe plan metodologic, pe acela de a fi preconizat cercetarea epocii migrațiilor cu metodele arheologiei preistorice.

Dintre elevii lui Pârvan și Andrieșescu, încă din primii ani s-a distins Ion Nestor (1905—1974), cel care la numai 28 ani dădea prima tratare de ansamblu a pre- și protoistoriei românești. Lucrarea sa *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien* (Berlin, 1933), născută ca dizertație de doctorat la Marburg/Lahn sub îndrumarea marelui savant Gero von Merhart, vădea concepția clară, metoda precisă, simțul critic și puterea de sinteză care aveau să-i asigure autorului ei, timp de peste patru decenii, o poziție de frunte în arheologia românească. Remarcabilă este în această lucrare, ca și în creația ulterioară a lui I. Nestor, capacitatea sa de cuprindere, care i-a permis să aducă contribuții originale privind — cu excepția paleoliticului — toate perioadele trecutului preroman. Încă de pe atunci, unele preocupări legate de descoperiri din epoca migrațiilor anunțau rolul pe care avea să-l joace Ion Nestor, după război, în investigarea arheologică a acestei epoci.

În domeniul pre- și protoistoriei, în perioada interbelică, s-au mai remarcat prin contribuțiile de valoare aduse: Radu Vulpe — preocupat de neoliticul cucutenian și de cultura geto-dacilor, dar desfășurînd totodată o bogată activitate de istoric al antichității (cf. *Histoire ancienne de la Dobroudja*, 1938), Vladimir Dumitrescu — autor a numeroase săpături și studii privind neoliticul, C. S. Nicolăescu-Plopșor, alături de M. Roska și N. N. Moroșan, un pionier al cercetării paleoliticului din România, D. Berciu — autor al unei prețioase sinteze privind *Arheologia preistorică a Olteniei* (1939), D. V. Rosetti — pasionat cercetător al preistoriei bucu-reștene etc.

Mai slabă a fost în această direcție activitatea la Iași și Cluj, unde — în perioada dată — au predominat net preocupările de arheologie clasică, greco-romană. La Iași, această orientare a fost dată de Orest Tafrali, profesor de arheologie și antichități (1913—1937) și director al Muzeului de antichități local (înfiițat de el în 1916), specialist în arta bizantină, avînd însă și unele cercetări privitoare la coloniile grecești din Dobrogea. În revista pe care a fondat-o, *Arta și arheologia*, Tafrali a făcut totuși loc și lucrărilor elevilor săi privind descoperiri arheologice din Moldova, cum sînt cele de la Poienеști, Virteșcoiu, Huși etc. Nici Paul Nicorescu, profesor la universitatea ieșeană din 1927 și urmaș al lui Tafrali la conducerea muzeului (1937), nu a avut preocupări legate de arheologia Moldovei; el a întreprins, în schimb, importante săpături la Argamum, Tropaeum Traiani și Tyras. O situație similară întîlnim la Cluj, unde interesul s-a concentrat, cum era și natural, asupra monumentelor Daciei romane. Dintre monumentele preromane de mai multă atenție s-au bucurat cetățile dacice din Munții Orăștiei, dezvelite parțial de cei doi profesori ce s-au succedat

la catedra de arheologie clujeană, D. M. Teodorescu și C. Daicoviciu, și cercetate intensiv abia după anul 1949.

O activitate bogată s-a dezvoltat în această perioadă și în unele centre mai puțin importante (Craiova, Deva, Sf. Gheorghe, Piatra Neamț etc.), de obicei în jurul unor muzee, prin eforturile unor harnici animatori locali. Amploarea mișcării arheologice este ilustrată și de cele cinci congrese naționale de numismatică și arheologie ținute între 1933 și 1937, pe rând la București, Craiova, Cernăuți, Cluj și Iași. În 1937 țara noastră a găzduit cel de-al XVII-lea Congres internațional de antropologie și arheologie preistorică, care a prilejuit o afirmare a valorii școlii arheologice românești pe planul științei europene.

După război, odată cu reorganizarea Academiei (1948), care dispunea de acuma de institute proprii și de importante mijloace materiale, arheologia a cunoscut — alături de alte științe — un ritm și o amploare a dezvoltării sale, necunoscute în trecut. În noua etapă, nucleul principal al cercetării s-a aflat în continuare la Muzeul național de antichități, încadrat pentru o vreme în Institutul de istorie și filozofie al Academiei și transformat în 1956 în primul *Institut de arheologie* al țării. Colecțiile sale au contribuit hotărâtor la înzestrarea noului Muzeu de istorie al R. S. România, inaugurat la 8 mai 1972. În 1970 Institutul de arheologie a trecut în rețeaua, nou constituită, a Academiei de Științe Sociale și Politice, iar în 1975 a devenit o unitate de cercetare integrată a Universității București. Pe lângă acest institut, care acoperă prin activitatea sa întregul teritoriu național și care editează periodicele centrale de specialitate (*Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*), din 1950; *Materiale și cercetări arheologice*, din 1953; *Dacia*, seria nouă, din 1957; *Studii și cercetări de numismatică*, din 1957), în cercetarea arheologică românească o pondere mereu sporită au căpătat-o colectivele de specialiști de la Institutele de istorie și arheologie și de la Universitățile din Iași și Cluj-Napoca, din Muzeul de istorie al R.S.R. și din marile muzee din provincie (Cluj-Napoca, Alba Iulia, Oradea, Iași, Craiova, Constanța etc.).

Încă din primii ani (1949—1951) s-au reluat sau au fost inițiate săpături la scară mare într-o serie de așezări, cetăți și necropole, cum ar fi: Poiana, Poienești, Traian, Stoicani, Glăvănești, Corlăteni, Trușești, Valea Lupului, Hlinea, Suceava (în Moldova), Histria, Dinogetia și Callatis (în Dobrogea), Sărata Monteoru, Zimnicea, Popești (în Muntenia), Verbicioara, Balta Verde, Rast (în Oltenia), Grădiștea Muncelului, Piatra Roșie, Blidaru, Moigrad, Cașolt, Morești (în Transilvania), săpături care au venit să lumineze cu material documentar inedit perioade și regiuni mai puțin studiate pînă atunci. În cadrul acestor mari campanii de săpături s-a format o nouă generație de arheologi. Din generația veche, Ion Nestor, devenit în 1946 titular al catedrei de arheologie și preistorie a Universității din București, s-a dovedit a fi cel mai capabil a face școală, mai întii în preistorie, apoi în arheologia perioadei formării poporului român și în cea medievală, domenii în care a fost un deschizător de drumuri. Se poate vorbi și de o valoroasă școală clujeană, constituită în jurul lui C. Daicoviciu și avînd ca domenii predilecte arheologia Daciei preromane „clasice” și a Daciei romane.

După numai un deceniu de cercetări intense, arheologii români au reușit să dea un tablou coerent, de ansamblu, al istoriei patriei, din cele

mai vechi timpuri pînă în evul mediu, cuprins în tratatul de *Istoria României* (vol. I, 1960, și II, 1962). După alte două decenii de eforturi stăruitoare, școala românească de arheologie vine să expună, într-o nouă versiune a acestui tratat, ultimul stadiu al cercetării. Progrese dintre cele mai remarcabile le-au făcut, în perioada postbelică, cercetările preistorice care au descoperit primele documente de activitate umană pe teritoriul României (cultura de prund), au mobilat epoca neolitică cu noi culturi, anterior necunoscute (Criș, liniar-ceramică, Hamangia etc.), au pus în evidență realitatea unei lungi perioade de tranziție spre epoca bronzului, în care s-a petrecut, probabil, procesul de indoeuropenizarea a spațiului carpato-dunărean și au contribuit la completarea și sistematizarea tabloului cultural al epocii bronzului și al primei epoci a fierului (culturi noi: Costișa, Coslogeni, Babadag, Insula Banului, Basarabi).

O deosebită atenție s-a dat studierii arheologice a perioadei în care izvoarele istorice scrise îi menționează pe geto-daci. Începutului acestei perioade îi corespund descoperirile de tip Ferigile-Birșești, urmate de cele de tip Alexandria și de cele de tip Zimnicea — Murighiol — Enisala, toate apărute în ultimele trei decenii. Pentru perioada regatului lui Burebista și Decebal săpăturile din Munții Orăștiei au adus cele mai spectaculoase mărturii, completate de cercetările din marile așezări geto-dace (*davae*) de la Popești, Ocnița, Cirlomănești, Răcățău, Brad, Cugir, Berindia, Pecica etc. De o importanță excepțională sînt descoperirile de la Soporul de Cimpie, Obreja, Locusteni, Enisala etc., care documentează fără putință de tăgadă continuitatea populației autohtone geto-dace sub stăpînirea romană, în timp ce cultura carpică, aspectul Chilia — Militari și monumentele de tip Sintana — Arad și Medieșul Aurit dovedesc aceeași continuitate în afara granițelor provinciale.

În ansamblu, studiile dedicate tracilor timpurii și geto-dacilor, ca element constitutiv primordial în etnogeneza poporului român, au făcut în acești ani progrese remarcabile. Pe lângă cercetările arheologice, trebuie aici amintite contribuțiile specifice aduse de istorici, lingviști, antropologi, etnografi, istorici ai artei și arhitecturii ș.a., care au venit să întregească multilateral tabloul istoriei și civilizației Daciei, urmărind evoluția elementului traco-geto-dac de la desprinderea sa din masa indoeuropeană pînă la trecerea în ființa poporului român. Cercetările inter- și pluridisciplinare în acest domeniu au căpătat un cadru academic de organizare prin înființarea în 1979 a Institutului de tracologie din București, iar valorificarea lor a căpătat dimensiuni internaționale în cadrul congreselor de tracologie, dintre care cel de-al doilea s-a ținut la București în septembrie 1976.

Pentru aceeași mare perioadă a istoriei noastre vechi, arheologia clasică — pe linia trasată de Vasile Pârvan — a dat la iveală prin săpături de amploare o importantă masă de documente arheologice, epigrafice și numismatice relative la viața coloniilor grecești din Pontul Stîng și la relațiile lor, pe toate planurile, cu lumea geto-dacă. Contribuția hotărîtoare în acest domeniu au adus-o săpăturile de la Histria, întreprinse an de an și valorificate pînă în prezent într-o serie de șase volume (*Histria. Rezultatele săpăturilor*), sub direcția succesivă a profesorilor Em. Condurachi și D. M. Pippidi. Inscriptiile grecești și latine descoperite la Histria și

Callatis după moartea lui Pârvan au fost publicate și comentate de către D. M. Pippidi, contribuind la lămurirea a numeroase aspecte obscure din istoria Dobrogei elenistice și romane.

Pe de altă parte, rezultate remarcabile s-au obținut în domeniul arheologiei provincial-romane, prin cercetarea atît a marilor orașe (Roma, Sucidava, Ulpia Traiana, Apulum, Histria), cit și a mediului rural (*vici* și *pagi, villae rusticae*) — toate focare ale procesului istoric al romanizării Daciei și Moesiei. Numeroase săpături și cercetări de suprafață (mai recent și cercetări aerofotogrametrice) au fost îndreptate spre o mai bună cunoaștere a sistemului defensiv al Daciei și Moesiei inferioare (cetăți, *castella*, castre), astfel că nu întîmplător țara noastră a găzduit în 1972 cel de-al IX-lea Congres de studii asupra frontierelor romane. La fel, prestigiul mereu sporit al școlii epigrafice românești explică organizarea celui de-al VIII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină la Constanța, în 1977.

Progresele cele mai mari, în fapt un adevărat salt, caracterizează etapa postbelică a cercetării arheologice privind perioada cuprinsă între retragerea aureliană și formarea statelor feudale românești. Este vorba de o perioadă extrem de săracă în informații istorice, pe care arheologia a reușit să o mobilizeze cu documente materiale (așezări, necropole, tezaure, respectiv culturile Bratei, Ipotești—Cindești, Botoșana—Costișa, Dridu) ilustrînd evoluția societății locale și relațiile ei cu populațiile alogene, în procesul devenirii istorice a poporului român, al formării sale ca entitate etno-lingvistică, social-economică și culturală.

În sfîrșit, se cuvine a semnala acel spor substanțial de informație pe care săpăturile arheologice l-au adus în cunoașterea civilizației medievale românești și a originilor sale. În cadrul unor mari șantiere s-a urmărit procesul constituirii orașelor (Suceava, Baia, Iași, Curtea de Argeș, Tîrgoviște, Alba Iulia), o atenție deosebită acordîndu-se reședințelor de scaun, și, mai ales în ultimii ani, un accent mereu crescînd s-a pus pe cercetarea satului medieval (Coconi, Frumoasa, Măicînești—Străulești, Udești etc.). În același timp s-au întreprins săpături într-o serie de monumente bisericesti, cu prioritate în cele propuse a fi restaurate (Putna, Humor, Bistrița, Cozia, Cotmeana etc.). Ca urmare, studiul istoriei medievale a României și în primul rînd al perioadei prestatale dispune acum de o bază documentară sensibil mai bogată decît cu trei decenii în urmă.

Evident, cu aceasta obiectivele aflate în fața arheologiei românești nu au fost epuizate. Există încă perioade, zone geografice și aspecte istorice mai puțin cunoscute, există încă probleme în dezbatere care fac necesare noi cercetări sistematice. În condițiile în care izvoarele scrise lipsesc pentru epoci întregi sau sînt sporadice și nu există perspectiva ca situația să se schimbe vreodată radical, arheologia se vădește a fi singura disciplină capabilă să recolteze și să valorifice noi documente pentru reconstituirea trecutului multimilenar al pămîntului românesc. Tradițiile luminoase lăsate de generațiile trecute, nivelul actual al cercetării și prețuirea de care arheologia se bucură în zilele noastre sînt tot atîtea garanții ale progresului acestei științe în anii ce vin.

BIBLIOGRAFIE

- Andrieșescu, I., *Alexandru Odobescu et le X-ième Congrès d'Anthropologie et d'Archeologie pré historique*, RPAN, 1, 1937, 1, p. 11—15.
- Babeș, M., *Odobescu și tezaurul de la Pietroasa*, în Al. Odobescu, *Opere*, vol. IV, București, 1976, p. 5—40 (tot acolo comentarii și note, p. 949—1 007).
- Condurachi, Em., *Rumanian Archaeology in the 20th Century*, Bibliotheca Historica Romaniae 3, București, 1964.
- Dumitrescu, Vl., *Muzeul național de antichități*, București, 1968.
- Mateescu, C. N. și Petrescu-Dîmbovița, M., *Seminarul de arheologie preistorică — zece ani de activitate*, RPAN, 2—4, 1940, p. 39—62.
- Moisil, C., *Colecțiile numismatice și arheologice ale lui N. Mavrus și soarta lor*, CNA, 12, 1936, 106—107, p. 193—204.
- Petrescu-Dîmbovița, M., *Cercelările arheologice din Moldovași principalele lor rezultate*, Danubius, 1, 1967, p. 5—16.
- Nestor, I., *Joan Andrieșescu și preistoria României*, BSNR, 38—41, 1944—1947, 92—95, p. 10—23.
- Pippidi, A., *Vechi epigrafiști și anticari în țările române*, StCl, 11, 1969, p. 279—296.
- Pippidi, D. M., *O sută de ani de la înființarea primei catedre de arheologie la Universitatea din București*, StCl, 17, 1977, p. 247—249.
- Popescu, D., *Centenarul Muzeului național de antichități*, SCIV, 15, 1964, 4, p. 449—455.
- Potra, G., *Cesar Bolliac numismat și arheolog*, CNA, 18, 1944, 130, p. 233—248.
- Samaritan, P. Gh., *Note despre începuturile Muzeului național de antichități din București*, CNA, 18, 1944, 131—132, p. 284—288.
- Tudor, D., *Alexandru I. Odobescu — arheolog*, în A. I. Odobescu, *Istoria arheologiei*, București, 1961, p. 7—46.
- Vulpe, R., *Activitatea arheologică în Dobrogea în cei 50 de ani de stăpînire românească*, în vol. 1878—1928 *Dobrogea: cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 117—144.
- *Muzeul național de antichități*, Boabe de grîu, 1, 1930, 3, p. 133—146.
 - *L'activité archéologique en Roumanie: historique et bibliographie*, în vol. *L'archéologie en Roumanie*, București, 1938, p. 73—97.
 - *Un pionnier des sciences archéologiques en Roumanie: Grigorie G. Tocilescu (1850—1909)*, Dacia, 3, 1959, p. 607—612.
 - *Histoire des recherches thracologiques en Roumanie*, Thraco-Dacia, 1, 1976, p. 13—51.
- Zaharia, E., și Mitrea, B., *Sur le développement de l'archéologie et de la numismatique en Roumanie*, RRH, 10, 1971, 1, p. 101—127.
- Zub, Al., *Vasile Pârvan*, Iași, 1974.
- * * * *Enciclopedia istoriografiei românești*, sub red. Șt. Ștefănescu, București, 1978.